

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2020 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2020

Четвертої Кодексу з процедур банкрутства. Зокрема, потребують конкретизації: підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, вказані у ст. 115 Кодексу; термін «загроза неплатоспроможності». Реалізація завдання щодо зменшення фінансова тягаря неплатоспроможної фізичної особи потребує надання кредитору права ініціювати процедуру неплатоспроможності та зменшення розміру витрат фізичної особи-боржника на процедури банкрутства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88104261>.

ЩОДО МЕХАНІЗМУ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Руденко Л. Д.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Відносно нетривалий період побудови національної незалежної судової системи у демократичних умовах у порівнянні з розвиненими демократіями актуалізував дослідження питання тлумачення судами норм права. Судове тлумачення у господарському процесі обумовлене: необхідністю забезпечення єдності та сталості судової практики; вирішенням конкретного господарського спору по суті; прогалинами та колізіями у чинному законодавстві; наявністю оціночних понять як у господарському, так і в господарському процесуальному законодавстві. Незважаючи на те, що суд є єдиним правозастосовчим органом, як у теорії господарського процесу, та і у судовій практиці відсутні ґрунтовні підходи до механізму судового тлумачення.

Механізм судового тлумачення передбачає з'ясування і роз'яснення змісту норм права для їх застосування у конкретних правовідносинах. Такий механізм передбачає низку стадій: 1) визначення норм права, що підлягають застосуванню; 2) граматичне опрацювання змісту норми права; 3) виявлення правових норм, які текстуально не закріплені в актах законодавства, а закріплені лише логічно і стосовно яких необхідно вирішити питання про їх застосування до правовідносин, що є предметом судового розгляду; 4) системне тлумачення з метою уточнення змісту нормативних положень та

вирішення колізій між правовими нормами; 5) історичне і телеологічне тлумачення; б) виявлення підстав для застосування аналогії закону; 7) перевірка зроблених висновків на предмет їх відповідності принципу верховенства права і виявлення можливості застосування цього принципу; 8) викладення результатів тлумачення в мотивувальній частині судового рішення в обґрунтування цього рішення (його резолютивної частини) [1, с. 14, 15].

Фактично правозастосування завжди передбачає тлумачення, індивідуалізацію норми права, оцінку її відповідності спірним правовідносинам. Проте тлумачення має різне змістовне навантаження, виходячи з того, якою судовою інстанцією воно здійснюється. Тлумачення окружними господарськими судами та апеляційними господарськими судами має індивідуальний характер та спрямовано на вирішення конкретного спору. Тлумачення Верховним Судом (Касаційним господарським судом, Великою Палатою Верховного Суду) може мати як індивідуальний, так і загальнообов'язковий характер. Тобто на рівні першої та апеляційної інстанції здійснюється казуальне тлумачення, а на рівні касації – як казуальне, так і нормативне судове тлумачення.

Тому Верховний Суд, здійснюючи нормативне тлумачення, стає суб'єктом правотворчості, а судова практика стає джерелом права. У господарському процесі такими джерелами права визнаються практика Європейського суду з прав людини (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини») [2]; рішення Конституційного Суду України в їх резолютивній частині (ч. 3 ст. 150 Конституції України) [3]; постанови Верховного Суду (п.п. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4]; ст. ст. 236, 287, 307 Господарського процесуального кодексу України [5]); усталена судова практика (ст.ст. 36, 45, 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4]).

Нормативне судове тлумачення фактично виконує функцію «добудови» права. Господарський процесуальний кодекс надає інструментарій для виконання такої функції. Зокрема, це застосування аналогії закону та аналогії права (п. 10 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України) [5], можливість передачі справи, яка розглядається у касаційному порядку, до палати, об'єднаної палати Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду (ст. 302 Господарського процесуального кодексу); вирішення питань, що становлять виключну правову проблему, Великою Палатою Верховного Суду; вирішення Великою Палатою питання про порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції. Зокрема, до виключних правових проблем у справах, які передано на розгляд Великої Палати, віднесено відповідність процедури squeeze-out Конституції України

(справа №908/137/18); нарахування процентів після настання строку погашення кредиту (справа №912/1120/16); перехід за договором про відступлення права вимоги арбітражного застереження (справа №910/8318/16). Підставами для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати є намір відступити від висновку щодо застосування права у подібних правовідносинах, а на розгляд Великої Палати Верховного Суду ще й, якщо така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики [5]. Зазначені механізми повинні забезпечити єдність та сталість судової практики.

Також Господарським процесуальним кодексом запроваджено процесуальні фільтри, які обмежують можливість касаційного оскарження. Такими фільтрами є: неможливість касаційного оскарження у порядку спрощеного позовного провадження, обмеження щодо підстав касаційного оскарження (ч.ч. 2, 3 ст. 287 Господарського процесуального кодексу). Фактично можливість касаційного оскарження обмежена наступними випадками: є висновок Верховного суду, який не врахований судами першої та/або апеляційної інстанції; у касаційній скарзі є вмотивоване обґрунтування необхідності відступлення від висновку Верховного Суду; відсутній висновок Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах; порушення норм процесуального права, передбачені ч.ч. 1, 3 ст. 310 ГПК. Зазначені обмеження спрямовано на реалізацію Верховним Судом саме нормативного тлумачення, створення єдиної та усталеної практики.

Проте аналіз правозастосовної діяльності Касаційного господарського суду, Великої Палати Верховного Суду вказує на наявність низки проблемних питань. Зокрема, як для передачі справи до палати, об'єднаної палати, Великої Палати, так і для обґрунтування порушення норм матеріального та процесуального права при зверненні до касаційного суду потрібно кваліфікувати подібність правовідносин. Зазначене поняття є оціночним і у кожному випадку суд повинен встановити таку подібність. На теперішній час відсутні чіткі критерії подібності правовідносин. Постановою Верховного Суду України від 29 березня 2017 року у справі № 444/2909/15-ц визначено наступні критерії подібності: тотожність предмету спору, підстав позову, змісту позовних вимог, встановлених фактичних обставин, матеріально-правового регулювання спірних правовідносин [6]. Проте у зв'язку з ліквідацією Верховного Суду України та створенням Верховного Суду, прийняттям Господарського процесуального кодексу у новій редакції є незрозумілим, чи можна використовувати на теперішній час постанови ліквідованого Верховного Суду України.

Одними із останніх доцільно зазначити критерії подібності, викладені у окремій

думці у постанові Великої Палати Верховного Суду від 8 лютого 2018 року у справі № 357/3258/16-ц. Термін «подібні правовідносини» може означати як правовідносини, що мають лише певні спільні риси з іншими, так і такі, що є тотожними з ними, тобто такими самими як інші. Проте процесуальний закон не вимагає встановлення такої тотожності для вирішення питання про передання справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду [7]. Така характеристика не містить чіткі критерії подібності та не враховує галузеву специфіку правовідносин. Адже земельні, кредитні, орендні правовідносини у господарській діяльності мають істотні відмінності у порівнянні з цивільним обігом. Представляється доцільним на рівні Великої Палати Верховного Суду сформулювати методологію визначення подібності правовідносин. Як можливий варіант, доцільно привести методологію Великої Палати при визначенні юрисдикції суду, яка виходить із певних загальних критеріїв, сформованих у процесі вирішення спорів. Наявність такої методики позитивно відобразилася на формуванні єдиної судової практики щодо юрисдикції. Так, у 2018 році Велика Палата розглянула 863 справи з питань порушення судами першої та/або апеляційної інстанцій правил юрисдикційності спору (це становить 83% від загальної кількості розглянутих справ); у 2019 році – 1358 справ (94% від загальної кількості розглянутих справ). Усього Велика Палата за час своєї роботи сформулювала більше 300 висновків щодо юрисдикційності спорів [8].

Таким чином, судове тлумачення поділяється на казуальне та нормативне. Казуальне тлумачення здійснюється судами першої та апеляційної інстанції, нормативне – Верховним Судом. Нормативне тлумачення виконує функцію «добудови» права та забезпечує єдність та сталість судової практики. Господарським процесуальним кодексом передбачено інструментарій як для казуального, так і для нормативного тлумачення. Проте потребує конкретизації категорія «подібні правовідносини» для чіткого розуміння як судами, так і іншими учасниками господарського процесу підстав перегляду рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у касаційному порядку, передачі справи до палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду. Одним із оптимальних рішень є формування Великою Палатою методології визначення подібності правовідносин за аналогією з визначенням критеріїв юрисдикції суду. У подальших наукових дослідженнях доцільно приділити увагу питанням «добудови права» за принципом верховенства права, коли суд виходить за межі дослівного смислу закону, якщо застосування формального змісту норми закону призведе до явно несправедливого результату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Практичний курс тлумачення правових актів : навч. посіб. для суддів і канд. на посади суддів. І. Л. Самсін, В. Г. Ротань, А. Г. Ярема та ін.; за ред. І. Л. Самсіна. Х. : Право, 2014. 488 с.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254К/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Двойних В. В.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Руденко Л. Д.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Однією із самих обговорюваних та революційних новацій Господарського процесуального кодексу України в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року є введення інституту врегулювання спору за участю судді. До цього часу суддя був обмежений в можливості непроцесуального спілкування зі сторонами.

Сам механізм досудового врегулювання був перейнятий з Каліфорнії (США). Ще у 1982 році прийняті практичні директиви щодо застосування цього механізму на тимчасовій основі. А у 1989 році розпочалось повноцінне застосування процедури для врегулювання шлюбнорозлучних процесів. Зараз у провінції Саскачеван (Канада) всі справи (крім тих, які розглядаються за спрощеною процедурою, прогнозованою тривалістю не більше одного дня) в обов'язковому порядку спрямовуються на досудове врегулювання. Таким чином, приблизно 85% спорів вирішується примиренням [1, 2].

Розглянемо суть новели. Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. У перелік справ, в яких не застосовується цей порядок увійшли справи про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом; справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство; у випадку вступу у справу